

Tomasz Cybulski

Wikariusze katedry włocławskiej na probostwie w Gostyninie w czasach nowożytnych

Studia Włocławskie 15, 181-190

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ CYBULSKI

**WIKARIUSZE KATEDRY WŁOCŁAWSKIEJ
NA PROBOSTWIE W GOSTYNIŃNIE
W CZASACH NOWOŻYTNYCH**

Od XVI do XIX wieku stanowisko proboszczów parafii w Gostyninie, należącej do diecezji płockiej, zajmowali przedstawiciele kolegium wikariuszy katedry we Włocławku. Wzmianki o tym fakcie można znaleźć w niewielu publikacjach¹. Są to zazwyczaj krótkie wiadomości o działalności wikariuszy katedry włocławskiej jako proboszczów (w Gostyninie). Przeważnie jednak informacje o tym były pomijane.

W artykułach Zofii A. Kuźniewskiej² oraz ks. Bolesława Kumora³ wspomina się o konflikcie o wsie Sokołowo i Białotarsk w dekanacie gostyński. Spór toczył się między Władysławem Oporowskim, biskupem włocławskim (1434–1449), a Pawłem Giżyckim, biskupem płockim (1439–1463). Zakończył się on kompromisem zawartym w Gostyninie 16 kwietnia 1444 r.⁴

Na początku XVI wieku urząd wielkiego kanclerza koronnego w Polsce sprawował Krzesław Kurozwęcki, biskup włocławski (1494–1503)⁵. Dzięki niemu Aleksander Jagiellończyk został wybrany na króla Polski, podczas elekcji, która odbyła się w 1501 r. Nowo wybrany król Aleksander Jagiellończyk darzył dużą życzliwością kanclerza, wyrazem tego był jego przychylny stosunek do spraw diecezji włocławskiej. Nadał biskupowi włocławskiemu prawo do patronatu parafii w mieście królewskim Kowalu, z przeznaczeniem na uposażenie włocławskiego biskupa sufragana. Król nie odmówił również prośbie Krzesława w sprawie inkorporacji do uposażenia kapituły włocławskiej parafii w Gąbinie (w 1502 r.)⁶ w zamian za prepozyturę św. Michała na zamku krakowskim.

W swoim testamencie Krzesław Kurozwęcki zapisał pewną sumę pieniędzy dla wikariuszy katedry, którzy z jego woli mieli śpiewać oficjum o Trójcy Świętej. Skoro jednak pieniądze te zostały przeznaczone

na inne cele, staraniem kanclerza i prymasa Jana Łaskiego, egzekutora testamentu biskupa Krzesława, w zamian za to do kolegium wikariuszy katedry wrocławskiej została inkorporowana parafia w Gostyninie⁷. Nadanie to zostało dokonane przez króla Aleksandra przywilejem wydanym na sejmie w Lublinie 23 lutego 1506 r.⁸ Wykorzystane zostały w tym celu wpływy Wincentego Przerębskiego, biskupa wrocławskiego (1503–1513). Korzystne okazało się także poparcie biskupów i prałatów, którzy byli niegdyś członkami kapituły wrocławskiej (był nim również sam arcybiskup Łaski). Jako przyczynę podano niedostateczne uposażenia wspomnianych wikariuszy. Król przychylając się do prośby arcybiskupa, specjalnym przywilejem nadał wikariuszom probostwo w Gostyninie z jego patronatem i dochodami. W posiadanie tego probostwa mieli wejść zaraz po śmierci lub rezygnacji ówczesnego proboszcza ks. Jana Chrzastowskiego⁹. Z otrzymanym przywilejem kilkunastu wikariuszy – wśród których byli: Bernard z Kaczewa (wicedziekan), Stanisław Nieczszewski, Mikołaj Lankoczeski (wicekustosz), Mateusz Turski (prokurator), Albert z Srebrnej Góry (kantor), Henryk Alemani, Stanisław Palamski, Grzegorz z Costen, Mikołaj Konyk, Jarosław z Kamiennej, Mateusz Dorcz, Jakub z Uniejowa, Jakub z Czarkowa i Piotr Dolski – udało się do Płocka, gdzie biskup Erazm Ciołek w dniu 23 kwietnia 1506 r. przyjął ich i zatwierdził pismo królewskie, polecając im, aby na przyszłość po każdym wakansie probostwa, w terminie określonym przez prawo kościelne przedstawiali biskupowi płockiemu nowego kandydata na proboszcza spośród swego kolegium albo innego kapłana spoza swego grona¹⁰. Póki probostwo gostynińskie było zajęte, nie spieszono się z pozyskaniem urzędowego zatwierdzenia od biskupa wrocławskiego. Dopiero 30 lipca 1512 r. w konsystorzu wrocławskim przed Pawłem z Biezdrowa, wikariuszem generalnym i oficjałem wrocławskim, dokonany został urzędowy odpis przywileju¹¹. Biskup Wincenty zatwierdził ten przywilej dokumentem danym w Raciążku 19 stycznia 1513 r.¹² Inkorporację Gostynina do kolegium wikariuszy wrocławskich zatwierdził legat papieski kard. Henryk Caietano 11 grudnia 1596 roku w Krakowie¹³.

Nie wiadomo, w którym roku wikariusze wrocławscy objęli probostwo po ks. Janie Chrzastowskim. Mogło to być w roku 1513 lub 1540, jak sugeruje ks. Stanisław Chodyński¹⁴. W roku 1540 zmarł Paweł wicedziekan wikariuszy, który być może był pierwszym proboszczem gostynińskim z kolegium wikariuszy wrocławskich. Zapewne jego rodzina chciała wyegzekwować prawo *anni gratiae* lub on sam zastrzegł sobie w testamencie

dochody z czasu wakowania beneficjum. Dlatego wikariusze udali się do biskupa płockiego Jakuba Buczackiego z prośbą o urzędową interpretację przywileju inkorporacji: czy po śmierci każdego proboszcza kolegium ich ma prawo bez żadnej zwłoki wejść w posiadanie dochodów beneficjum. Biskup w dokumencie wydanym w Krakowie 13 marca 1540 roku wyjaśnił: aby nie dochodziło do sporów z powodu wakującego probostwa, po każdym zmarłym proboszczu może być zaraz wybrany przez wikariuszy – na mocy dotychczasowych uprawnień – następny proboszcz oraz pobierać wszystkie dochody z beneficjum¹⁵. Postanowienie biskupa Buczackiego wikariusze ingresowali (wpisali) do akt konsystorza włocławskiego 19 maja 1540 r.¹⁶

* * *

Probostwo w Gostyninie posiadało przywilej Ziemowita, księcia mazowieckiego, z 31 VIII 1380 r., pobierania z miejscowego cła co trzeciego denara i co trzeciego śledzia z jezior ziemi gostynińskiej: Lucień, Zdworze, Wielkie, Sumino, Drzeźno, Chonie i inne spod zamku i miasta (Zamkowe). Miało również prawo do dziesięciny ze złowionych ryb. Za to proboszcz gostyniński przekazał księciu swoją dziesięcinę konopi z wsi Strzelce i Skrzany, która miała służyć na naprawę sieci książęcych. Aby zaś nie obciążać za bardzo kościoła, za tę dziesięcinę z konopi książę dołożył jeszcze proboszczowi co trzeci denar z cła gostynińskiego od mieszczan i chłopów miasta Łowicz oraz zastrzegł, że gdyby proboszcz nie odebrał wspomnianej dziesięciny z jezior, nie będzie wtedy obowiązany dawać konopi. Przywilej ten został dany kanonikowi płockiemu Marcinowi. Temu przywilejowi sprzeciwił się proboszcz z Gąbina – Mieczysław, który utrzymywał, że dziesięcina z ryb jeziora Zdwońskiego od dawna jemu przysługiwała. Przeciwną na swoją stronę kasztelana gostynińskiego Pawła, który go wspierał swoim wpływem. Sprawa została przekazana do rozstrzygnięcia Henrykowi, najmłodszemu synowi księcia Siemowita III, nominata biskupa płockiego, który oddał ją do osądzenia oficjałowi Janowi (synowi Włodzimierza), kanonikowi płockiemu, aktem spisany w Płocku 5 stycznia 1390 r. Po długotrwałym procesie, zakończonym ostatecznie dopiero w 1392 r., kościół gostyniński utrzymał przywilej Ziemowita III. Później został on potwierdzony przez Zygmunta Augusta w 1558 r.¹⁷

Kościół gostyniński otrzymał też inny przywilej od króla Zygmunta Augusta – na prośbę Wawrzyńca z Bydgoszczy, wikariusza włocławskiego i proboszcza gostynińskiego – na mocy aktu wystawionego w Gostyninie

2 czerwca 1552 r. Dotyczył on wolnego wyrębu drzewa na opał i budowlę w lasach królewskich gostynińskich oraz pastwisk w tychże lasach. Jeszcze raz potwierdził wszystkie przywileje kościoła gostynińskiego król Zygmunt III Waza 4 marca 1618 r. w Warszawie. Podobnie potwierdzili je kolejni królowie polscy: August II dekretem danym dnia 9 marca 1720 r. w Warszawie, August III dekretem danym dnia 11 grudnia 1746 roku, Stanisław August dekretem wydanym w Warszawie dnia 15 lutego 1766 r.¹⁸

Parafia gostynińska składała się z miasta Gostynina i następujących wsi: Białe, Gorzewo, Kozice, Leśniewice Duże i Małe, Lucień, Osiny, Rataje, Rogorzewo, Rogorzewko, Ruda, Sierakówek, Strzałki, Wyrobki Miejskie. Do tych wsi przynależało 11 młynów: Bierzewice, Brzozówka, Cierpich, Gaśne, Przytwa, Ruda, Rybka, Rzeszka, Sachora, Zazdrość i Zejka¹⁹.

* * *

Tak obdarowane beneficjum kościoła gostynińskiego posiadali wikariusze katedry wrocławskiej, zostawiając dla kolegium swego dziesięciny z wsi królewskich Strzelce i Skrzany, obie z wójtostwami, resztę zaś dla komendarza, którego wybierali z własnego grona, a oficjał płocki go instytuował. Zaświadczył o tym Andrzej Strzelec, wikariusz, przed kapitułą wrocławską dnia 14 stycznia 1586 r., wobec czterech konfratrów. Kolegium co trzy lata wysyłało swoich delegatów dla sprawdzenia stanu parafii, o czym wspomina ich dokument z 1549 roku. Patronat kościoła zatrzymali wikariusze do roku 1865.

W roku 1557 zmarł w Gostyninie wikariusz Wawrzyniec z Bydgoszczy. Na jego miejsce posłany został 15 kwietnia t.r. Andrzej Ujma (z Ujmy), bakałarz sztuk wyzwolonych, z zastrzeżeniem, aby przy katedrze utrzymywał zastępcę, zachował posłuszeństwo względem kolegium i prowadził się moralnie, gdyż w przeciwnym razie zostanie odwołany do katedry. Na utrzymanie zostawiono mu dziesięcinę z wsi Trąbki i Mysłownia oraz z młynów, folwarków, łąk, ogrodów, a także cło gostynińskie. Własności tej, w razie potrzeby, był zobowiązany bronić własnym kosztem. Zostawiono mu też wszystkie dochody z wikariatu w katedrze, jeśli z własnych zasobów będzie utrzymywał zastępcę. W Gostyninie z funduszków plebańskich miał remontować dom plebański i szkolny, a także utrzymywać w porządku budynki i płoty. W przypadku nowych budowli wydatki brało na siebie kolegium. Zapowiedziano mu, że budynki probostwa będą corocznie rewidować delegaci kolegium wikariuszy. Miał płacić podatki i podejmo-

wać wizytatora biskupiego, rezydować w miejscu, nie przyjmować innych obowiązków, które by odwodziły go od spełniania posług parafialnych ludowi. Te punkty były podstawą obowiązków dla wszystkich następnych proboszczów.

W lustracji województwa rawskiego z roku 1564 odnotowano, że proboszczem w Gostyninie był wówczas ks. Piotr Wolski, brat nieżyjącego już starosty gostynińskiego Stanisława Wolskiego²⁰.

W roku 1584 proboszczem w Gostyninie został wikariusz katedralny Jan Strzelec. Gdy kolegium wikariuszy dowiedziało się o jego częstych wyjazdach z parafii, miano go z tej przyczyny odwołać. Ponieważ jednak prosił o przebaczenie, pozostawiono go, ale musiał podpisać deklarację, w której zaznaczono, że jeżeli w przyszłości wyjedzie z parafii na dłużej niż dwa miesiące, automatycznie zostanie pozbawiony stanowiska. W 1599 r. wysłano kontrolę do Gostynina w celu stwierdzenia, czy kościół jest w porządku i czy parafia dobrze jest prowadzona²¹. Należy nadmienić, że w roku 1598 nauczycielem szkoły w Gostyninie był Adam Krzywkowski, któremu za pilne spełnianie obowiązków posłano podziękowanie i 2 złote nagrody²².

Na początku XVII w. wikariusze, przez swego przedstawiciela Jana Żurkowskiego, dochodzili na drodze procesowej zaległych dziesięcin należnych im za lata 1599–1600 od wojewodzica poznańskiego Jana Gostomskiego, tenutariusza (dzierzawcy) wsi królewskich Strzelce, Długoleka i Niedrzaków²³.

Następnym proboszczem w parafii Gostynin był Mikołaj z Gostynia, notowany w 1613 r. Jednak wkrótce zrezygnował on z probostwa. Posłano tam Sebastiana Głowno, ale już 24 października 1616 r. odwołano go, gdyż z jego winy, jak stwierdzili delegaci 20 września t.r., spaliły się kościół i plebania. Biskup za to osadził go w więzieniu, w zamku wrocławskim, czym wikariusze bardzo byli zawstydzeni i na niego rozżaleni. Do Gostynina zaś został posłany Wojciech z Kazimierza, żeby zajął się postawieniem nowej plebanii kosztem kolegium, a na administratora parafii został w 1616 r. powołany Adam z Wiskitek (notowany jako bakałarz sztuk wyzwolonych i filozofii, proboszcz w Bądkowie; zmarł na przełomie 1635 i 1636 r.)²⁴. Sebastian z Głowna po wyjściu z więzienia starał się oczyścić z zarzutów i zaskarżył konfratrów do nuncjatury, dokąd dla wyjaśnienia sprawy kolegium posłało wyżej wspomnianego Wojciecha.

W czasie wojny szwedzkiej probostwo poniosło wiele szkód. Nie było więc na nie kandydatów z kolegium i dostało się ono Andrzejowi Chomenańskiemu, który zapewne był pierwszym proboszczem gostynińskim spoza

kolegium²⁵. Po jego śmierci 6 czerwca 1681, Grzegorz Gasiński, kapłan z diecezji płockiej, prosił kolegium wikariuszy wrocławskich o prezentę na to beneficjum. Prawdopodobnie ją dostał, a po nim następni obcy wikariusze brali probostwo gostynińskie od wikariuszy wrocławskich²⁶.

Podczas drugiej wojny szwedzkiej cały dobytek probostwa został zrabowany. W tymże czasie zmarł tamtejszy proboszcz Jan Jeziorkiewicz²⁷; gdy kolegium dowiedziało się o tym, 24 grudnia 1704 r. wysłało tam wikariusza Michała Serowskiego i został on tam jako proboszcz. Był on wikariuszem katedry, kanonikiem kruszwickim, a potem dziekanem gostynińskim i kanonikiem kolegiaty św. Michała w Płocku²⁸. Gdy przez pewien czas nie oddawał do kolegium dziesięcin z wsi Strzelce i Skrzany, upomnieli się o nie konfratry 25 sierpnia 1731 r. i żeby ułatwić mu wypełnienie tego obowiązku, 5 października 1731 r. postanowiono, aby odtąd dziesięcinę zastępował wypłatą 100 tynfów (potoczna nazwa monet srebrnych w XVIII wieku) na święto Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny. Gdy okazało się, że grunty proboszczowskie wydzierżawił niejakim Borowskim, zaraz ich usunięto. Zmarł on 11 stycznia 1737 r. Wikariusze, dla uczczenia zasług konfratry, wysłali dwóch kapłanów ze swego grona na jego pogrzeb. Probostwem czasowo zarządzał wikariusz Józef Sobecki, a 29 marca t.r. wybrano na proboszcza wicedziekana Krzysztofa Derynga, który następnie złożył rezygnację z wicedziekaństwa, przyjętą przez kolegium. Bez udziału kolegium odbył on instytucję i instalację, którą wikariusze uznali za nieważną i zaskarżyli do nuncjatury; musiał więc ją ponowić. Gdy został wybrany na proboszcza szpitala Ducha Świętego w Inowrocławiu (13 października 1747), tam się przeniósł.

Do Gostynina wtedy został posłany Wawrzyniec Kiełbowski²⁹, któremu 6 sierpnia 1753 r. kolegium dało pomoc pieniężną na pobudowanie spalonych budynków. Po nim od roku 1758 proboszczem był Jakub Cudnicki, wikariusz katedry pułtuskiej i dziekan gostyniński, autor kilku kazań okolicznościowych³⁰. Zarządzając parafią, bez pozwolenia kolegium zrzekł się prawa propinacji, co spowodowało zmniejszenie dochodów, dlatego wikariusze wnieśli do sądu urzędową manifestację. Za niego też zagrożone było prawo cła gostynińskiego. Kolegium (23 sierpnia 1765 r.) wysłało w tym przedmiocie do Warszawy Cudnickiego i Łukasza Krajewskiego, wikariusza, notariusza przysięgłego, z dowodami. Delegaci 26 sierpnia 1765 r. zawarli z rządem Rzeczypospolitej ugodę, na mocy której w miejsce niestałego dochodu z cła, miał odtąd kościół gostyński pobierać ze skarbu rocznie złp 203 gr. 3 i 1 sold (szeląg), wypłacanych

z komory nieszawskiej. Kontrakt ten zatwierdził konsystorz wrocławski 2 października 1765 r.³¹

* * *

Z opisów gostynińskiego kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Marcina dowiadujemy się, że był on jednonawowy, murowany, malowany. W XVI wieku do kościoła dobudowano kaplicę św. Anny, zaś w XVII wieku kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej, którą ufundował Paweł Gromadzki. W XVIII wieku świątynia miała 9 okien, dwie kaplice, zakrystię, dwoje drzwi (od południa i zachodu) i kruchtę (od południa). Na zachód od głównych drzwi stała dzwonnica (od dołu murowana, u góry drewniana), a w niej cztery dzwony. W kościele znajdowało się 8 ołtarzy. Na uwagę zasługuje szczególnie ołtarz św. Marcina, ufundowany przez wikariusza ks. Mikołaja Paciorkiewicza z katedry kujawskiej oraz znajdujący się w kaplicy ołtarz św. Anny, ufundowany przez Macieja Zbijewskiego. Przy parafii funkcjonowały dwa bractwa: Różańcowe i św. Anny. W kościele znajdowało się 5 obrazów starych i 9 nowych przedstawiających różnych świętych oraz stara ambona, wyremontowana razem z chórem. Plebania była dwuizbowa, w złym stanie. Z testamentowego zapisu danego przez ks. Stanisława Pienieckiego, wikariusza katedry, zmarłego 1765 roku, w roku 1766 sprawiono dla kościoła kielich srebrny³².

Kolegium wikariuszy katedry wrocławskiej, z racji posiadania probostwa w Gostyninie z prawem patronatu, obowiązane było do reperowania kościoła i budynków plebańskich. Utrzymanie budynków w porządku nakładano na miejscowego proboszcza, dawano mu tylko zapomogi na stawianie lub reperację kościoła. Jest o tym wzmianka kilka razy. W 20 sierpnia 1759 roku dano na reperację 100 tynf., tyleż 1768 r.; na reparację wieży zł. 180, w roku 1785 i drugi raz tyle samo. W 1804 roku 20 czerwca przekazano dziesięcinę z wsi Strzelce i Skrzany na reparację kościoła i znowu w 1805 z dziesięcin na ten cel 100 talarów. Odnosili w tym celu się i do kamery poznańskiej roku 1806 o zasiłek.

W sprawozdaniach wizytacyjnych na temat edukacji w 1775 r. podano, że parafia w Gostyninie nie posiada żadnych szkół i nie ma żadnego funduszu na szkołę parafialną, ponieważ parafianie są biedni. Od 1780 r. ksiądz wikariusz i organista zaczęli uczyć dzieci. Od 1782 r. ks. Cudnicki przyjął na własny koszt dyrektora zdatnego do nauczania i wyznaczył miejsce na szkołę w dawnym szynku, ale dotąd jeszcze parafianie dzieci do szkoły nie posyłałi. Dopiero się do tego sposobili. W roku 1783 część

domu organisty było przeznaczone na szkołę. Rządca parafii trzymał dyrektora na stacji w mieście. Dzieci uczył w izbie drugiej naprzeciwko organisty pod tym samym dachem. Organista Adam Sieniawski służył kościołowi od 45 lat. Rządca własnym kosztem dom dla dyrektora Michała Kaszubskiego z Gostynina utrzymywał. W roku 1784 dyrektorem szkoły był Piotr Paweł Lipiński, pochodzący z Krakowa. Ukończywszy Akademię Chełmińską pod panowaniem króla pruskiego uczył dzieci szlacheckie, miejskie i wiejskie „obyczajów przystojnych”. Od wakacji 1785 r. Lipiński został guwernantem tylko dzieci szlacheckich. Od roku 1786 dyrektorem szkoły został znowu wikariusz³³.

* * *

Ks. Cudnicki zmarł w Gostyninie 26 maja 1802 r. Parafię oddano w czasowy zarząd wikariuszowi Marcinowi Heblowskiemu. Konsystorz płocki wyznaczył na to beneficjum ks. Miszewskiego, który się jednak nie utrzymał, gdyż wikariusze katedry wrocławskiej 17 czerwca 1802 r. wybrali Heblowskiego i przedstawili kamerze warszawskiej, skąd otrzymał zatwierdzenie.

W dniu 28 maja 1809 r. podczas świętowania zwycięstwa cesarza Napoleona I nad Austrią w Gostyninie zostało odprawione uroczyste nabożeństwo. Podczas uroczystości w kościele odśpiewano *Te Deum* oraz oddawano wystrzały z dział, co spowodowało wielki pożar miasta. Z kościoła farnego pozostały tylko same mury³⁴. W latach 1809–1839 trwała odbudowa kościoła farnego³⁵.

Dnia 30 czerwca 1818 r. parafia gostynińska weszła w skład archidiecezji warszawskiej, przyniosła to bulla papieża Piusa VII *Ex imposita nobis*, która regulowała administrację kościelną w nowo utworzonym Królestwie Polskim. Ks. Heblowski wystąpił z kolegium wikariuszy wrocławskich, pozostając na probostwie gostynińskim³⁶; zmarł 16 kwietnia 1839 r. Wtedy kolegium wysłało swoich konfratrów Józefa Schultza i Karola Zielińskiego dla obejrzenia stanu beneficjum, a 24 kwietnia 1839 r. dało prezentę ks. Andrzejowi Gronczewskiemu, komendarzowi parafii w Siniarzewie, nienależącemu do kolegium. Zastała go na tym beneficjum kasata majątków duchownych w roku 1865. Gronczewski był też kanonikiem łowickim i dziekanem gostynińskim.

W 1865 r. razem z kolegium, ustało całkowite prawo wikariuszy katedry wrocławskiej do probostwa w Gostyninie³⁷. Dalsze losy probostwa w Gostyninie zależały już tylko od biskupa płockiego.

PRZYPISY

¹ *Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570*, wyd. Z. Kędzierska, Warszawa 1959, s. 97; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10, z. 3, Warszawa 1975, s. 13; J. Szczepański, *Gostynin i ziemia gostynińska w latach 1462–1793*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 195; W. Müller, *Diecezja płocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów*, „*Studia Płockie*”, 3(1975), s. 155; *Ziemia gostynińska*, zebrał i do druku przygot. M.M. Grzybowski, Płock 2000, s. 61 (*Materiały do dziejów ziemi płockiej*, t. 11).

² Z.A. Kuźniewska, *Sąsiedztwo diecezji płockiej i włocławskiej oraz problemy z tym związane*, „*Studia Włocławskie*”, 8(2005), s. 323–336.

³ B. Kumor, *Granice diecezji płockiej*, „*Studia Płockie*”, 3(1975), s. 45–58.

⁴ *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego*, wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863, s. 210; W. Krzyżanowski, *Katedra płocka i jej biskupi*, Płock 1877, s. 105; Z.A. Kuźniewska, *Sąsiedztwo diecezji płockiej i włocławskiej...*, art. cyt., s. 330; B. Kumor, *Granice diecezji płockiej*, art. cyt. S. 46–47.

⁵ Zob. J. Fijałek, *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894, s. 66–67; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 2, Gniezno 1883, s. 403–405; I. Sułkowska-Kuraś, *Kurozwęcki Krzesław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 16, Wrocław 1971, s. 272–273; W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk jako wielki kanclerz korony i biskup włocławski*, w: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. 8, Warszawa 1984.

⁶ S. Librowski, *Kapituła katedralna we Włocławku. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949, s. 81.

⁷ W. Krzyżanowski, *Katedra płocka i jej biskupi*, dz. cyt., s. 110–113; *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis*, [z.] 10, Wladislaviae 1894, s. 37–38; W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk...*, poz. cyt., s. 143.

⁸ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, t. 1, Włocławek 1994, s. 215–216 (dok. 397).

⁹ S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, Włocławek 1912, s. 241–243; W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk...*, poz. cyt., s. 143.

¹⁰ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny...*, t. 1, s. 216–217 (dok. 399); tekst dok.: S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 243–245.

¹¹ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny...*, t. 1, s. 223 (dok. 414).

¹² Zob. tamże, s. 224 (dok. 415); tekst dok.: S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 245–248.

¹³ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny...*, t. 2, Włocławek 1995, s. 63 (dok. 636); tekst dok.: S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 296–297; *Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570*, dz. cyt., s. 97; *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 61.

¹⁴ S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 177.

¹⁵ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny...*, t. 1, s. 261 (dok. 490).

¹⁶ Zob. tamże, s. 262 (dok. 492).

¹⁷ E. Szczodrowski, *Z przyłączonych do diecezji płockiej dekanatów Gostynin*, „*Mazowsze Płockie i Kujawy*”, 1929, s. 3; J. Szczepański, *Dzieje Gąbina do roku 1945*, Warszawa 1984, s. 14–15; K. Pacuski, *Ziemia gostynińska od XII w. do 1462 r. na tle dziejów Mazowsza płockiego i rawskiego*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, dz. cyt., s. 141–142; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, t. 3, wyd. I. Sułkowska-Kuraś [i in.], Warszawa 2000, s. 270–271.

¹⁸ E. Szczodrowski, *Z przyłączonych do diecezji płockiej dekanatów...*, art. cyt., s. 3.

¹⁹ *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 61.

²⁰ *Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570*, dz. cyt., s. 97.

²¹ S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 181.

²² Tamże, s. 22–23.

²³ Zob. S. Librowski, *Inwentarz realny...*, t. 3, Włocławek 1995, s. 91–92 (dok. 1249).

²⁴ Zob. K. Rulka, *Adam z Wiskitek (Wiskicki)*, w: *Włocławski słownik biograficzny*, t. 3, Włocławek 2005, s. 1.

²⁵ *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 62, 88.

²⁶ Tamże, s. 93.

²⁷ Tamże, s. 67.

²⁸ *Lustracja województwa rawskiego 1789*, wyd. Z. Kędzierska, Warszawa 1971, s. 185.

²⁹ *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 87.

³⁰ *Lustracja województwa rawskiego 1789*, dz. cyt., s. 184–185; *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 60, 74, 77.

³¹ J. Wąsicki, *Ziemie Polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793–1806*, Warszawa 1957, s. 243, 248; J. Szczepański, *Od zaboru pruskiego do powstania listopadowego (1793–1831)*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, dz. cyt., s. 228.

³² S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 185; *Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570*, dz. cyt., s. 97; *Lustracja województwa rawskiego 1789*, dz. cyt., s. 184; *Ziemia gostynińska*, dz. cyt., s. 60–63, 65, 68.

³³ M.M. Grzybowski, *Szkolnictwo elementarne na Mazowszu w drugiej połowie XVIII wieku (wypisy źródłowe z wizytacji kościelnych)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, 4(1983), s. 241–242.

³⁴ Zob. T. Trojanowski, *Pożar Gostynina w 1809 roku*, „Zapiski Ciechanowskie”, 1977, z. 3, s. 43–46.

³⁵ E. Szczodrowski, *Z przyłączonych do diecezji płockiej dekanatów...*, art. cyt., s. 3; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10, z. 3, dz. cyt., s. 13.

³⁶ S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 184; B. Kumor, *Granice diecezji płockiej*, „Studia Płockie”, 3(1975), s. 53.

³⁷ S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej*, dz. cyt., s. 184–185.